

Zijn er mogelijkheden naast houtverkoop en subsidiering door de overheid?

Niet-traditionele inkomstenbronnen voor het bosbeheer

Bosbezit is onaantrekkelijk. Niet omdat het bos geen genoegen en plezier biedt, maar vanwege de financiële kant. Door de bank genomen levert het bezitten en beheren van bos niet bijster veel inkomsten op. Met een beetje goede wil is een sluitende exploitatie op kasbasis, zoals die door het LEI berekend wordt, wel mogelijk. Onderzoek indiceert dat daarop vooral kans is als de boscijgenaren weinig vast personeel in dienst heeft.

Worden de financiën echter niet bekeken op kasbasis, maar in termen van financieel rendement, dan vallen de resultaten van het bosbeheer ernstig tegen ten opzichte van andere beleggingen. Zelfs een bijzonder laag rendement, waarmee (potentiële) boscijgenaren vanwege de immatriële genoegens van het bezit mee zouden kunnen volstaan, is nauwelijks te realiseren.

Laag rendement van het bosbeheer en mogelijk effect

Men kan zich afvragen hoe ernstig het is dat bosbeheer een slecht financieel rendement levert. Hoewel bestaande boscijgenaren niet snel geneigd zullen zijn hun bosbezit te vervreemden, kan een mogelijk effect zijn van het lage rendement dat er nauwelijks nieuwe boscijgenaren bijkomen.

Vaak zal er uit andere inkomstenbronnen geld naar het bosbeheer toevloeien, om het bosbezit in stand te houden. Kan om één of andere reden deze situatie niet voortduren, dan kan verkoop van het bosbezit aan de orde komen. In veel gevallen zal er dan vanwege de financiële lasten het bosbezit uit particuliere handen verdwijnen. Kort getypeerd zou volgens dit mechanisme de particuliere boscijgenaar een uitstervend ras zijn. Er komen minder nieuwe boscijgenaren bij, dan dat er oude verdwijnen.

Een mogelijk effect van het lage rendement van het bosbeheer is dan ook dat de instandhouding van het particulier bosbezit gevaar loopt. Terwijl instandhouding van het particulier bosbezit toch één van de doelstellingen van het bosbeleid is. In het Bosbeleidsplan is dit althans expliciet verwoord. En in 1986 werd in het Meerjarenplan Bosbouw voor deze doelstelling een financiële motivering gegeven: "De regering geeft de voorkeur aan maatregelen die een zo gering mogelijk beslag leggen op overheidsmiddelen."

De afgelopen tijd is het aandeel bos in bezit bij de overheid gegroeid. Het aandeel bos in particuliere handen is gedaald, voor zover het tenminste de 'echte' particuliere boscijgenaren betreft. Want het aandeel bosbezit van de gesubsidieerde terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties is toegenomen.

Hier stuiten we meteen al op de vraag: wat wordt verstaan onder particulier bosbezit. Zuiver

juridisch gezien zijn Natuurmonumenten en de provinciale landschappen vanzelfsprekend private rechtspersonen. In dit artikel worden deze echter als minder particulier aangemerkt dan de 'echte' particuliere eigenaren die alleen een beroep op de regeling functiebeloning kunnen doen. Immers, de natuurbeschermingsorganisaties zijn voor verwerving en beheer van bos voor een veel groter deel van hun inkomsten afhankelijk van de overheid. Overigens is privatisering naar particulieren of particuliere organisaties vanzelfsprekend wel aantrekkelijk met het motief: verkleining van de overheid in de zin van overheidsapparaat. Want ook dat aspect kleefte aan de motivering in het Meerjarenplan van 'een zo gering mogelijk beslag leggen op overheidsmiddelen'.

Inkomstenpatroon eenzijdig en in contrast met vele functies van het bos

Het rendement van particuliere bossen is gebaseerd op de kosten en baten van het beheer. De afgelopen jaren is er veel gebeurd op het terrein van kostenminimalisatie, vooral door vermindering van de arbeidsinzet. Jammer is alleen dat de hiermee bereikte kostendaling vrijwel volledig teniet is gedaan door verandering van de opbrengstprijzen, ook deze hebben een daling doorgemaakt.

Op het gebied van de inkomsten blijken particuliere boscijgenaren hun inkomsten hoofdzakelijk te onttelen aan twee bronnen. Ten eerste de verkoop van hout. Ten

tweede vloeien inkomsten voort uit subsidies, hoofdzakelijk de toenmalige bosbijdrageregeling. Globaal gesproken dragen beide inkomstenbronnen voor elk 40 % bij aan de inkomsten van particuliere beseigenaren. Hierbij moet aangetekend worden dat alleen voor particuliere beseigenaren met meer dan 50 ha bos een reeks van cijfers beschikbaar is. Voor eigenaren met tussen de 5 en 50 ha bos worden er sinds 1990 financiële cijfers verzameld in het LEI-onderzoek verwerkt. De overige 20 % van de inkomsten komt voor uit bronnen als jachtverhuur, bosgroen en recreatie. Het lijkt vrijwel uitgesloten dat de twee belangrijkste inkomstenbronnen in de komende jaren een verbetering van het rendement zullen geven. De inkomsten uit houtproductie zullen, ondanks initiatieven om tot een betere aanwending te komen, niet substantieel stijgen vanwege overschotten op de internationale houtmarkt. De inkomsten uit subsidies zullen zeker niet aanzienlijk stijgen vanwege de toestand van 's rijks schatkist. Kortom, een somber perspectief voor de mogelijkheden om een rendementsverbetering voor bosbeheer te realiseren, om daarmee toetreding van particuliere tot het beseigenaarschap te stimuleren. Overigens laten de LEI-cijfers twee belangrijke posten, die voor het rendement wel van belang zijn, buiten beschouwing. Ten eerste is dat de niet geoogste bijgroei. Deze toename van de houtvoorraad is financieel gezien ook een toename van het vermogen. Hoe groot die toename is, zal afhangen van de waardering van de staande houtvoorraad. Voorraadwaardering is, overigens niet alleen in de bosbouw, een probleem dat veel verschillende benaderingen kent en altijd veel discussie oproept. In dit verband wordt dit niet aan de orde

gesteld, wij willen er slechts op wijzen dat deze belangrijke post ontbreekt in de LEI-cijfers. Een tweede post die in de LEI-cijfers niet tot uitdrukking komt zijn de rentekosten die samenhangen met het in het bos vastgelegde vermogen. In de publicatie van het LEI wordt daar ook op gewezen. Dit onderwerp is, evenals de voorraadwaardering, immer onderwerp voor veel discussie. Ook in bijvoorbeeld de landbouw is er geen eenduidige lijn over de wijze waarop rentekosten meegerekend worden. Het hierboven geschetste eenzijdige inkomstenpatroon contrasteert naar onze mening met de maatschappelijke waardering van het bos in ons land. Onze indruk daarvan is dat daarbij juist functies als milieu, landschap, recreatie en natuur de meeste prominente rol spelen.

Een breder inkomstenpatroon: op zoek naar nieuwe inkomstenbronnen

Is het dan geheel onmogelijk om inkomsten te putten uit andere bronnen en mede daardoor met een positief rendement bos te beheren? Met die vraag in gedachten zijn de auteurs op zoek gegaan naar beseigenaren met een ander inkomstenpatroon dan de doorsnee (LEI-)beseigenaar. Met name is gezocht naar beseigenaren die naast inkomsten uit houtverkoop en subsidies andere inkomstenbronnen aangeboord hebben. Na een jaar van verkenningen en gesprekken kan als voorlopige conclusie getrokken worden dat er in Nederland nauwelijks bosbedrijven zijn die andere inkomstenbronnen dan houtverkoop en subsidies aangeboord hebben, en mede daardoor een rendabel bosbedrijf exploiteren. Een gering aantal bosbeheerders is in staat structureel inkomsten te verwerven uit met name de recreatie- en natuur(-bele-

vings)functie. Beste voorbeeld daarvan is het Nationaal Park de Hoge Veluwe en in mindere mate het Noordhollands Duinreservaat/De Kennemerduinen. Duidelijk zal zijn dat dit vooral gebaseerd is op de bijzondere situatie van deze beide parken waardoor er aan de poort entree geheven kan worden.

Wat tevens is aangetroffen bij een aantal bosbedrijven is de verkoop van geselecteerde delen (meestal gebouwen) binnen of nabij het bosbezit, dikwijls in landgoedverband. Dergelijke delen zijn ontwikkeld tot bungalowpark, golfbaan of iets dergelijks. De gebouwen dienen als woonhuis, restaurant, hotel, etcetera. Van deze verkopen mag verondersteld worden dat in de prijs van deze objecten een meeropbrengst zit voor de aantrekkelijke (bos)omgeving. Nadeel van deze extra inkomstenbron is dat de opbrengst incidenteel is. Op het moment dat alle objecten zijn uitgegeven, droogt deze inkomstenbron op. We veronderstellen dat dergelijke inkomsten ook niet rechtstreeks aan het bosbedrijf toegerekend mogen worden, noch terug te vinden zijn in de LEI-cijfers.

Naast dit beperkte aantal bedrijven met extra inkomsten zijn door ons geen particuliere bedrijven ontdekt die door bijzondere inkomstenbronnen een positief rendement behalen op hun bosbeheer. Natuurlijk zijn er ook in de LEI-steekproef meer bedrijven met een positief exploitatieresultaat. De indruk bestaat dat deze bedrijven dit resultaat vooral tot stand brengen door een bijzonder laag kostennivo, tengevolge van een lage personeelsbezetting, en niet zozeer omdat ze inkomsten putten uit bosfuncties als recreatie of milieu of natuur. Daarnaast zijn ook de gesubsidieerde natuurbeschermingsorganisaties bosbeheerders met

een afwijkend inkomstenpatroon. Naast overheidssubsidies en houtverkoop zijn voor deze organisaties de bijdragen van donateurs of leden een belangrijke inkomstenbron. Verondersteld mag worden dat deze inkomsten vooral verworven worden door de andere bosfuncties (milieu, natuur en landschap, cultureel, recreatie) van het bosbezit op de voorgrond te stellen.

Drie mogelijke verklaringen

De conclusie dat er in Nederland nauwelijks bosbedrijven te vinden zijn met inkomsten uit de andere bosfuncties roept natuurlijk om een verklaring. Hier volgen drie suggesties om te verklaren dat er zo weinig bosbedrijven zijn te vinden met deze andere inkomstenbronnen.

1. Er zijn wel bosbedrijven met inkomsten uit andere functies, deze zijn over het hoofd gezien;
2. Ze zijn er nauwelijks, boscigenaren hebben weinig drang om tot betere financiële resultaten te komen;
3. Er zijn inderdaad weinig bosbedrijven met andere inkomstenbronnen, boscigenaren hebben wel degelijk drang om nieuwe inkomsten uit andere bosproducten te verwerven, alleen zijn ze nooit in staat geweest afzet en distributie voor deze producten tot stand te brengen; Hieronder worden deze mogelijkheden besproken.

Over het hoofd gezien

Onze zoektocht naar bosbedrijven met een ander inkomstenpatroon heeft maar zeer weinig bosbeheerders opgeleverd die er andere inkomstenbronnen op na houden. Nu is onze verkenning een selecte steekproef geweest, gebaseerd op onze eigen kennis en informatie die vrij beschikbaar is. Deze selectie is wetenschappelijk, noch statistisch verant-

woord. De kans is dan ook reëel dat er wel degelijk veel meer bosbedrijven zijn met behoorlijke inkomsten uit andere bosfuncties. Als dit het geval is lijkt het ons een goede zaak dat deze bedrijven meer in de schijnwerper komen. Het biedt voor andere bosbezitters wellicht een oplossing voor de lage exploitatiesaldo's. We roepen bosbouwjournalisten, onderzoekers en lezers op om over deze bedrijven te rapporteren.

Geen aandrang tot rendementverbetering

Een ander mogelijkheid die ons voor ogen komt is de volgende. Het gering aantal bosbedrijven dat inkomsten put uit andere bosfuncties is te verklaren omdat de meeste boscigenaren geen behoefte hebben aan extra inkomsten. De bestaande inkomsten uit vooral houtverkoop en subsidies zijn voldoende om het bosbeheer te voeren. Eventuele tekorten worden eenvoudig aangevuld uit andere inkomstenbronnen buiten het bosbeheer. Alle sombere verhalen over de slechte financiële positie van de bosbedrijven in Nederland zijn correct, we moeten ze echter niet te zwaar opnemen. Ze zijn vooral bedoeld om de overheidssubsidies minimaal op het huidige niveau te houden. Deze mogelijke verklaring wordt ondersteund door het feit dat zeer weinig initiatieven van boscigenaren die de bedoeling hebben om het rendement van het bosbeheer te verbeteren, de aandacht trekken. Dit sluit aan bij de stelling van sommigen dat er in ons land eigenlijk niet gesproken kan worden van bedrijfsmatig bedreven bosbeheer. De geldstromen zijn daarvoor eenvoudig te gering.

Wel aandrang tot rendementsverbetering, markt echter afwezig

Deze mogelijke verklaring gaat er

van uit dat er wel degelijk een grote behoefte is tot verbetering van de financiële resultaten van bosbedrijven in Nederland, in het bijzonder waar het particulier bosbezit betreft. De boscigenaren zien zich echter geconfronteerd met het feit dat er voor andere bosproducten dan hout en enkele kleinere producten zoals jachtrecht en bosgroen, eigenlijk geen markt bestaat. Er is wel een grote maatschappelijke vraag naar deze andere bosproducten. Deze vraag komt echter niet tot uitdrukking in een concrete prijs. Kortom, recreatie, natuur, landschap en milieu maken wel deel uit van de productenmix die de boscigenaar levert. Ze zijn echter niet in staat gebleken de distributie van deze producten zo in te richten dat er inkomsten uit voort vloeien.

Het voorbeeld van de twee nationale parken die door middel van kaartverkoop aan de poort wel inkomsten putten uit recreatie en natuur, wijst in de richting van deze verklaring.

Ractie gevraagd!

Welke van de drie mogelijke verklaringen juist is, is voor ons een open vraag. Daarvoor is het beeld nog te onduidelijk, en ontbreken nadere gegevens. Wellicht is er nog een andere verklaring, ook dat kan.

Het zou interessant zijn te horen, in het bijzonder van particuliere eigenaren zelf, welke verklaring juist is. Dat lijkt ons van groot belang, gezien de wens van allerlei instanties om het aandeel particulier bosbezit in stand te houden en het belang dat in het overheidsbeleid aan de andere bosfuncties wordt gehecht.

Met dank aan:

B. Korf, H. van Medenbach de Rooy, A. Graf zu Ortenburg, A.J. Snijders, H. Hekhuis, A.B. Gijtenbeek, A. Kapteyn.